

**ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ
АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ
В АСПЕКТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Ахмач Г. М.

ВСТУП

Прецедентна практика ЄСПЛ визначає верховенство права як фундаментальний принцип демократичного суспільства в контексті демократії та прав людини¹. Неупереджений, своєчасний, справедливий розгляд і вирішення цивільних справ є завданням цивільного судочинства, а ефективність захисту прав, свобод чи інтересів, що порушені, невизнані або оспорується, зазначено його метою. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) також зобов'язує суд та інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин керуватися завданнями цивільного судочинства (частини 1, 2 статті 2 ЦПК). Забезпечення права на судовий захист на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами сприяє виконанню завдань цивільного судочинства, повинно відповідати основним принципам судочинства та міжнародним стандартам. Проведення в Україні судової реформи вимагає відповідного аналізу чинного цивільного процесуального законодавства, а також судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, визначення відповідних теоретичних та практичних проблемних питань.

Дослідження проблемних питань процедур перегляду судових рішень привертають увагу як науковців, так і практиків. Відомі наукові дослідження процесуалістів: Борисової О.О., Бугирського А.А., Гусарова К.В., Каца С.Ю., Комарова В.В., Луспеніка Д.Д., Попова О.І., Сакари Н.Ю., Селіванова А.О., Ткачука О.С., Штефана М.І. та ін. Нормативна новелізація стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами викликає півні дискусії, потребує додаткового теоретичного та практичного аналізу.

Право на судовий захист гарантовано Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. (стаття 7). Законом реформовано систему судоустрою України, зазначено функціонування судової влади та здійснення правосуддя на засадах верховенства права,

---

¹ Amuur v. France, 15 June 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III, pp. 850-51. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988>

забезпечення кожному права на справедливий суд, повагу до прав і свобод, гарантованих Конституцією, законами України, а також міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

03.10.17 року Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» (далі – Закон) з метою вдосконалення законодавства у сфері судоустрою та судочинства, підвищення ефективності судового захисту, справедливого, неупередженого, своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ, забезпечення принципу змагальності, запобігання зловживання процесуальними правами, забезпечення максимальної відкритості й прозорості цивільного судочинства. У зв'язку з реформуванням цивільного процесуального законодавства Законом внесені нормативні зміни також до стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією з гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд. Ефективність діяльності судів цивільної юрисдикції як гарантія справедливого судового захисту в значній мірі залежить від законодавчої врегульованості цивільних процесуальних правовідносин.

1. Новелізація цивільного процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Пріоритетним напрямом реформування системи цивільного судочинства в сучасних умовах є гармонізація національного процесуального законодавства з міжнародними стандартами справедливого правосуддя, а фундаментом теорії та практики правозастосування визначається право на справедливий судовий розгляд².

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є окремою стадією судового процесу, яка призначена сприяти виконанню завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ. Рішення, постанови або ухвали суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, законодавець визначив предметом перегляду за нововиявленими або виключними обставинами.

---

² Ткачук О.С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві: монографія. Харків : Право, 2016. С. 127.

Під час реформування цивільного процесуального законодавства змінилася сама стадія цивільного процесу. За редакцією ЦПК до 03.10.17 р. найменування цієї стадії – «Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами» (глава 4, розділ V ЦПК), за чинним ЦПК – «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» (глава 3 розділ V). Змінені окремі підстави перегляду як за нововиявленими, так і за виключними підставами (зокрема, за чинним ЦПК судові рішення переглядаються за нововиявленими обставинами з 3-х підстав, а в редакції до 03.10.17 р. таких підстав було 5; окремі підстави перегляду за нововиявленими обставинами в чинному ЦПК зазначаються як виключні обставини).

Справа розглядається за нововиявленими обставинами з таких підстав:

1) наявність обставин, істотних для справи, якщо на час розгляду справи вони не були встановлені судом та не були відомі особі, яка звертається із заявою, і не могли бути відомі цієї особі;

2) якщо є факт надання завідомо неправильного висновку експертом, завідомо неправдивих показань свідком, є завідомо неправильний переклад, фальшивість доказів (письмових, речових чи електронних), що призвели до ухвалення незаконного рішення в даній справі, який був установлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили;

3) якщо судові рішення, яке є підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду, скасоване (частина 2 статті 423).

Окремо слід звернути увагу на проблемні питання перегляду судових рішень в апеляційному провадженні під час проведення в Україні судової реформи в аспекті підвищення ефективності діяльності суду.

У Главі 3 Закону, яка регулює діяльність апеляційних судів, зазначені види і склад апеляційних судів. Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Однак стосовно положення статті 369 «Особливості розгляду в апеляційному порядку окремих категорій справ» у новій редакції ЦПК виникають окремі зауваження: частина 1 та 2 цієї статті містять обмеження стосовно права учасників справи щодо повідомлення про розгляд апеляційної скарги. Законодавець установив правило, за яким апеляційні скарги на рішення суду у справах із ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи; апеляційні скарги на ухвали суду, зазначені в пунктах 1, 5, 6, 9,

10, 14, 19, 37–40 частини першої статті 353 ЦПК, розглядаються судом апеляційної інстанції також без повідомлення учасників справи. У частині 3 зазначеної статті законодавець установив деякі уточнення, надав суду право розглянути апеляційні скарги, зазначені в частинах першій та другій цієї статті, в судовому засіданні з повідомленням (викликом) учасників справи (з урахуванням конкретних обставин справи). Така позиція законодавця викликає певні сумніви щодо ефективності захисту прав учасників справи в апеляційній інстанції.

Відповідно до положення частини 2 статті 429 права осіб, які звертаються до апеляційного провадження із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, також обмежуються.

Звертає увагу обмеження щодо представництва в цивільному процесі, зокрема в апеляційному провадженні. За чинним ЦПК (стаття 60) представником у суді може бути адвокат або законний представник, а особа, яка досягла вісімнадцяти років і має цивільну процесуальну дієздатність, може бути представником тільки під час розгляду спорів, що виникають із трудових відносин, а також справ у малозначних справах.

Нове поняття «малозначні справи» введено в цивільне процесуальне законодавство Законом України від 03.10.2017 р. Слід звернути увагу, що питання нормативного аналізу поняття «малозначні справи», а також правозастосовної практики викликають півні дискусії та потребують додаткового законодавчого врегулювання.

У частині 6 статті 19 ЦПК («Справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів») зазначені категорії справ, які є малозначними. Згідно зі змінами до ЦПК (Закон № 460-IX від 15.01.2020 р.) до малозначних справ у новій редакції належать тільки справи з ціною позову не вище ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності, за умови визнання їх судом малозначними (за виключенням справ з ціною позову вище двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження).

Крім того, частину 6 статті 19 ЦПК доповнено новими категоріями справ, які належать до малозначних: про розірвання шлюбу, оплати додаткових витрат на дитину; низка справ, пов'язаних з аліментами: стягнення, збільшення розміру, індексація, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати; якщо справа не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) – про зміну способу їх стягнення; про захист прав споживачів (якщо ціна позову не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

На нашу думку, така новелізація цивільного процесуального законодавства позитивно впливає на ефективність судочинства, реалізації міжнародних стандартів щодо здійснення принципу розумності строків розгляду справи судом – спрощення судової

процедури прискорює розгляд та вирішення зазначених справ, які не ускладнені додатковими процесуальними діями та не потребують особистого ретельного дослідження.

Позитивним внеском є також зменшення вдвічі ціни позову для визнання малозначними справ незначної складності (пункт 2 частини б) – у чинній редакції ЦПК ціна позову в цих справах не повинна перевищувати двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а в первинній редакції ціна позову не повинна була перевищувати п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Таким чином, у первинній редакції ціна позову як критерій визнання справи малозначною явно не відповідає ступеню значності справи для сторін, використання такого критерію щодо визнання справи малозначною було недоцільним. Крім того, визнання справи малозначною застосовується як новий процесуальний «фільтр», тому критеріям визнання справи малозначною має приділятися особлива увага.

Слід зазначити, що ЦПК не містить визначення поняття «малозначні справи», що зумовлює його дискусійність, потребує вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

Привертають увагу останні законодавчі позитивні зміни – Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-ІХ від 15.01.2020 р. змінена редакція абзацу 8 частини 3 статті 426 ЦПК – судовий збір не сплачується за подання і розгляд заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами, незалежно від підстави (у попередній редакції такий привілей застосовувався тільки в перегляді з однієї підстави – встановленої пунктом 2 частиною 3 статті 423 ЦПК (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення даної справи судом). Зазначена новелізація цивільного процесуального законодавства, безумовно, сприяє реалізації права на судовий захист, зменшує обтяження економічними перешкодами в разі звернення до суду в останній інстанції перегляду судових рішень.

Окремо слід зазначити введення нових загальних положень, які також розповсюджуються щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами: введення електронних доказів як засобів доказування; застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; нормативне закріплення положення про застосування під час розгляду справ Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права та інше.

Позитивним внеском є доповнення статті 423 частиною 4, в якій надається роз'яснення щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами, а саме: якщо суд переоцінює докази, які вже були оцінені судом у процесі розгляду справи, а також докази, не оцінені судом стосовно обставин, що були встановлені судом, то такі обставини не можуть бути підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Розширення переліку додатків до заяви про перегляд (частина 3 статті 426), на нашу думку, також сприяє ефективності процедури судового перегляду.

Викликає певні дискусії та потребує додаткового аналізу положення пункту 1 частини 3 статті 423 Цивільного процесуального Кодексу України, в якому зазначено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом під час вирішення справи, якщо рішення суду ще не виконане. До внесення змін до ЦПК Законом зазначена підстава розглядалася як підстава для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (пункт 4, частина 2, статті 361).

17.07.2018 р. у Верховній Раді зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення конституційних прав громадян на справедливий суд». На думку авторів, зазначене положення обмежує право громадян на перегляд судового рішення за виключними обставинами. Прогнозом соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту є відновлення конституційних прав громадян на справедливий суд.

У Пояснювальній записці до законопроекту автори справедливо посилаються на рішення Європейського суду з прав людини, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї, які не встановлюють додаткових вимог щодо перегляду такого рішення, а саме щодо перегляду виключно рішень суду, які ще не було виконано; підкреслюють, що Кримінальний процесуальний кодекс України теж не містить таких заборон. Рішення Європейського суду з прав людини вимагає від держави *restitutio in integrum* (поновлення первісного стану, що існував у спорі до порушення Конвенції)³.

На нашу думку, аналогічний підхід слід застосовувати і до рішень Конституційного Суду України, якими встановлена неконституційність положень законів України, оскільки йдеться про ті самі права і свободи, зокрема про право громадян на справедливий судовий розгляд, яким не може вважатися судове рішення, що постановлене на

---

³ Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 року № 5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 67.

підставі неконституційних норм, та внести відповідні зміни до ЦПК: у пункті 1 частини 3 статті 423 після слів «при вирішенні справи» слова та знак «...», якщо рішення суду ще не виконане» виключити.

2. Узагальнення судової практики в разі перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Проведення в Україні судової реформи вимагає відповідного узагальнення судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, додаткового дослідження проблемних питань у визначенні судами нововиявлених обставин як підстави перегляду, кваліфікованого з'ясування інстанційності суду, реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів з метою практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом.

Внесення змін у систему судоустрою України розглядається як один із пріоритетних напрямів реформування цивільного процесуального законодавства – відновлення триланкової системи судоустрою підвищує авторитет Верховного Суду, сприяє реалізації права на судовий захист та справедливий суд. Узагальнення судової практики Верховним Судом щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами розглядається як одна з умов гармонізації цивільного судочинства. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є однією з гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд.

Європейський суд з прав людини розглядає принцип правової визначеності як один із фундаментальних аспектів верховенства права. Цей принцип передбачає повагу до принципу *res judicata* – остаточності рішень суду. Метою реалізації повноважень вищих судових органів щодо перегляду судових рішень має бути виправлення помилок та недоліків судочинства, а не здійснення нового судового розгляду. Виняток із цього принципу – наявність підстав, зумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру (наприклад, рішення від 3.04.2008 р. у справі «Пономарьов проти України», п. 40).

Процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає існування доказу, який міг би привести до іншого результату вирішення справи, однак раніше він не міг бути доступний. Якщо особа звертається до суду із заявою про скасування остаточного рішення, вона має довести неможливість подання такого доказу в процесі розгляду справи, а також вирішальність цього доказу. Така процедура є характерною для правових систем багатьох держав-учасниць. Сама по собі ця процедура не суперечить принципу правової визначеності, якщо вона використовується з метою виправлення помилок, допущених під час

здійснення правосуддя (рішення від 18.11.2004 р. у справі «Pravednaya v. Russia», п. п. 27, 28).

ЦПК передбачає можливість перегляду за нововиявленими обставинами рішень, постанов або ухвал суду, якими закінчено розгляд справ, що набрали законної сили (частина 1 статті 423 ЦПК). Заява про перегляд судового рішення суду першої інстанції з підстав, визначених частиною другою, пунктами 1, 3 частини 3 статті 423 ЦПК, подається до суду, який ухвалив судові рішення (частина 1 статті 425). Заява про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій з підстав, зазначених у частині першій цієї статті, подається до суду тієї інстанції, яким скасовано судові рішення, подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судові рішення (частина 2 статті 425).

Необхідність існування на час розгляду справи є умовою нововиявлених обставин; такі обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи. Нововиявлені обставини належать до предмета доказування у справі, можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки учасників справи.

Нововиявлені обставини мають підтверджуватися доказами – будь-якими даними, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Суд має право скасувати судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у рішенні, що переглядається.

Відповідно до пункту 3 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року № 4 «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» такими обставинами визнаються юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи, за умови їх існування на час розгляду справи, однак якщо вони не були і не могли бути відомі заявнику, а також такі обставини, що виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

О.С. Ткачук визначає інститут судової юрисдикції фундаментальним з точки зору забезпечення доступності правосуддя під час розгляду й вирішення цивільних справ, реалізації повноти судової влади. Національні норми, що регулюють судову юрисдикцію, які внаслідок конституційної реформи зазнали суттєвих змін, передусім

мають розглядатися в аспекті міжнародних стандартів доступності правосуддя справедливого судочинства⁴.

Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 411 ЦПК України судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо судові рішення ухвалено судом з порушенням правил інстанційної або територіальної юрисдикції.

Слід звернути увагу на наявність випадків порушення судами правил інстанційної юрисдикції під час перегляду справ за нововиявленими обставинами. Зазначені обставини встановлені постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 травня 2019 року (справа № 524/3242/15-ц) – суди не звернули уваги на те, що судом, який ухвалив рішення по суті спору і до компетенції якого належить здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, передбаченими пунктами 1, 3 частини третьої статті 423 ЦПК України, є суд апеляційної інстанції, який ухвалив власне рішення, а не суд першої інстанції⁵.

У постанові від 29 серпня 2018 р. (справа № 552/137/15-ц) Верховний Суд зауважує щодо необхідності розрізняти нові докази та докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини, оскільки нові докази не можуть бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Процесуальні недоліки розгляду справи (зокрема, неповне встановлення фактичних обставин справи) не вважаються нововиявленими обставинами, проте можуть бути підставою для перегляду судового рішення в апеляційному або касаційному порядку.

Порушення зазначених вимог цивільного процесуального законодавства були встановлені Верховним Судом за матеріалами справи № 552/137/15-ц, де інформація, на яку заявник посилалась як на нововиявлені обставини, зазначені Верховним Судом як нові докази, а не докази, які підтверджують нововиявлені обставини⁶.

Д.Д. Луспенник справедливо підкреслює значущість внесених законодавчих змін для реалізації завдання Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики, створення принципу нового механізму для його виконання. ЄСПЛ у справі Tudor v. Romania, по. 21911/03, 24 March 2009 також звертає увагу на особливу роль найвищої судової інстанції в забезпеченні функціонування механізму вирішення суперечностей судових рішень як невід'ємного елемента

---

⁴ Ткачук О.С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві: монографія. Харків : Право, 2016. С. 357.

⁵ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 15.05.2019 р. (по справі № 524/3242/15-ц) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115.

⁶ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 29.08.2018 р. (по справі № 552/137/15-ц) URL : https://zib.com.ua/135014-vs_nazvav_pidstavi_ptreglyadu.

будь-якої судової системи, що базується на мережі повноважень судів першої та апеляційної інстанцій⁷.

Принцип правової визначеності зазначається Європейським судом з прав людини одним із фундаментальних аспектів верховенства права, який передбачає повагу до принципу остаточності рішень суду (*res judicata*). Відповідно з цим принципом сторони не мають права вимагати перегляду остаточного судового рішення тільки з метою перегляду справи та ухвалення нового рішення. Вищі судові органи повинні здійснювати повноваження щодо перегляду судових рішень виключно з метою виправлення судових помилок, недоліків судочинства. Такий перегляд не повинен замінювати апеляційну інстанцію (рішення ЄСПЛ від 03.04.2008 р. у справі «Ponomaryov v. Ukraine», п. 40).

Критерії порушення принципу правової визначеності під час ухвалення судами протилежних судових рішень визначені пунктом 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Європейським судом з прав людини: наявність «глибинних та тривалих розходжень» у судовій практиці; забезпечення національним законодавством механізмів, спроможних усунути неузгодженість практики; застосування відповідних механізмів у конкретній справі та їх результати (*Jordan Jordanov and Others v. Bulgaria*, no. 23530/02, § 49, 2 July 2009).

Якщо є підстави для перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, однак відсутні обставини, передбачені в частині 2 статті 423 щодо перегляду за нововиявленими обставинами, а також якщо обставини, визначені частиною 2 статті 423 ЦПК, були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи, таке судове рішення не може переглядатись у зв'язку з нововиявленими обставинами. Перелік підстав перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, визначених частиною 2 статті 423 ЦПК, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Під час розгляду касаційної скарги щодо питання наявності нововиявлених обставин Верховний Суд повинен урахувати процесуальні наслідки – відсутність нової правової оцінки обставин, які були досліджені судом та зазначені в судовому рішенні.

Привертає увагу постанова Верховного Суду від 18.05.2020 р. (у справі № 904/8052/16) про стягнення 133 382,45 грн. за договором постачання електричної енергії щодо перегляду за нововиявленими обставинами рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 24.11.2016 р. за позовом Публічного акціонерного товариства

---

⁷ Луспенік Д.Д. На особливу увагу в контексті розгляду питання про відповідність міжнародним стандартам національної системи перегляду судових рішень та їх ефективності заслуговує питання моделей апеляційного та касаційного перегляду. *Судебно-юридическая газета*. 2019. 1 липня. С. 3-4.

«ДТЕК Дніпрообленерго» до Приватного акціонерного товариства «Дніпропетровська будівельна компанія «Містобудівник».

Суд встановив, що на момент розгляду справи обставини, які були предметом розгляду, були відомі відповідачу, однак він під час розгляду справи в суді не заявив про наявність таких обставин. Тобто відповідач звернувся до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з метою встановлення обставин, про які сторонами не було заявлено, однак ці обставини були відомі сторонам та існували на час розгляду справи. Суд звернув увагу, що наявність обставин на час розгляду справи, а також доведення факту, що вони не були та не могли бути відомі на час розгляду справи особі, яка звертається до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, є ознакою нововиявлених обставин.

Дослідивши обставини справи, Суд вбачає таке. У суді касаційної інстанції обставини про розірвання договору з'ясувалися, однак не були встановлені судом. Тому, як правильно зазначив суд першої інстанції, обставини стосовно розірвання договору, які були предметом судового розгляду, були відомі відповідачу на час розгляду справи про стягнення заборгованості за отриману електричну енергію. Висновок Верховного Суду в цій справі: зазначені обставини не є нововиявленими⁸.

За нововиявленими обставинами переглядаються тільки рішення, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили. Підставами такого перегляду законодавець визначив наявність істотних для розгляду та вирішення справи обставин, які не були і не могли бути відомі на час розгляду справи особі, що звернулася до суду з відповідною заявою. Переоцінка доказів, які були оцінені судом під час розгляду справи, а також докази, не оцінювані судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не можуть бути підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (стаття 423 ЦПК).

Слід звернути увагу щодо висновків Верховного Суду в постанові від 27.06.2019 року по справі № 541/2460/16-ц (про перегляд за нововиявленими обставинами рішення апеляційного суду Полтавської області за касаційною скаргою на постанову Полтавського апеляційного суду).

Верховний Суд висловив таку позицію.

Істотність обставин для вирішення справи зазначено першим критерієм віднесення таких обставин до категорії нововиявлених. Визначення обставин істотними розглядається як оціночне поняття, вирішується судом у кожному окремому випадку. При цьому суд повинен урахувувати можливість цих обставин спростувувати факти, на підставі яких ухвалено судові рішення, якби зазначені обставини

---

⁸ Постанова КГС ВП від 18.05.2020 р. у справі № 904/8052/16. URL : https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vsd_18_05_2020_roku_u_sprsvi_904_8052_16

були відомі учасникам справи. Другим критерієм нововиявлених обставин установлюється доведеність факту про те, що ці обставини не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Таким чином, Верховний Суд встановив, що висновок суду апеляційної інстанції стосовно відсутності підстав для перегляду рішення апеляційного суду за нововиявленими обставинами є обґрунтованим, оскільки обставини, на які посилається сторона, не є нововиявленими згідно зі ст. 423 ЦПК⁹.

Доцільно звернути увагу на постанову Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10.01.2019 р. (по справі № 1321/2658/2012).

ОСОБА посилається на постанову Верховного Суду України від 01 березня 2017 року № 6-3139цс16 як на нововиявлену обставину, однак Суд вважає таке посилання безпідставним, оскільки постанова прийнята з іншим складом сторін, в іншій справі та з інших фактичних обставин, які не стосуються справи за позовом даної ОСОБИ. Суд касаційну скаргу залишає без задоволення, ухвалу суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції – без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують¹⁰.

У постанові від 29 серпня 2018 р. (справа № 552/137/15-ц) Верховний Суд зауважує щодо необхідності розрізняти нові докази та докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини, оскільки нові докази не можуть бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Процесуальні недоліки розгляду справи (зокрема, неповне встановлення фактичних обставин справи) не вважаються нововиявленими обставинами, проте можуть бути підставою для перегляду судового рішення в апеляційному або касаційному порядку.

Порушення зазначених вимог цивільного процесуального законодавства були встановлені Верховним Судом за матеріалами справи № 552/137/15-ц, де інформація, на яку заявник посилалась як на нововиявлені обставини, зазначені Верховним Судом як нові докази, а не докази, які підтверджують нововиявлені обставини.

Так, Верховний Суд установив, що відповідь управління соціального захисту населення, лист-відповідь ПАТ, інформація, наявна в амбулаторній медичній картці, на які заявник посилалась як на нововиявлені обставини, є новими доказами, а не доказами, які підтверджують нововиявлені обставини. Апеляційний суд наведених

---

⁹ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27.06.2019 р. (по справі № 541/2460/16-ц). URL : https://protocol.ua/ua/postanovna_kgs_vp_vid_27_06_2019_roku_u_sprav_i_541_2460_16-c.

¹⁰ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10.01.2019 р. (по справі № 1321/2658/2012 URL : https://zakononline.com.ua/coart_decisions/show/79161722

вимог закону не врахував. Висновок колегії суддів – рішення апеляційного суду за наслідками задоволення заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами постановлено з порушенням норм процесуального права й підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції¹¹.

ВИСНОВКИ

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про наявність окремих позитивних змін у цивільному процесуальному законодавстві щодо стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, а також оптимізації законодавчого врегулювання судового захисту в цивільному процесі. Однак слід звернути увагу на необхідність внесення системних і більш детальних змін. Вдосконалення цивільного процесуального законодавства під час проведення в Україні судової реформи спрямовано на підпорядкування цивільного процесу завданню дійсно ефективного захисту прав та інтересів сторін. Однак поряд із позитивними змінами в цивільному процесуальному законодавстві деякі законодавчі зміни обмежують конституційні права на судовий захист, виникає необхідність їх ретельного дослідження та допрацювання. Забезпечення конституційного права на судовий захист у разі перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами повинно відповідати основним засадам судочинства, завданням суду та загально визнаним принципам права. Поряд із позитивними змінами в цивільному процесуальному законодавстві окремі нові положення щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в апеляційному провадженні, незважаючи на їх сприяння спрощенню судової процедури в апеляційній інстанції, обмежують доступність правосуддя й тому потребують уточнень та вдосконалення.

Дослідження матеріалів судової практики виявило низку проблемних питань щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а саме: суди під час розгляду окремих справ невірно тлумачать підстави перегляду за нововиявленими обставинами, незважаючи на положення цивільного процесуального законодавства про неможливість перегляду рішень за нововиявленими обставинами на підставі нових доказів, установлені факти помилкового визначення судами нових обставин як нововиявлених. Крім того, привертають увагу факти порушення правил інстанційної юрисдикції в перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами. Встановлені факти порушують міжнародні стандарти справедливого судочинства й тому

---

¹¹ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 29.08.2018 р. (по справі № 552/137/15-ц) URL: https://zib.com.ua/135014-vs_nazvav_pidstavi_ptreglyadu.

потребують більш ретельного аналізу з боку суддів у перегляді рішень за нововиявленими обставинами, доцільно також провести узагальнення судової практики із зазначених проблемних питань.

Виконання завдань цивільного судочинства безпосередньо пов'язано з діяльністю Верховного Суду щодо здійснення правосуддя як суду касаційної інстанції, аналізу судової статистики, узагальнення судової практики, а також забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Забезпечення Верховним Судом єдності судової практики розглядається як гарантія усунення недоліків правозастосування під час перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, найважливіша умова гармонізації процедури перегляду з основними засадами цивільного судочинства.

АНОТАЦІЯ

Реформування цивільного процесуального законодавства України повинно забезпечити функціонування судової влади відповідно суспільним очікуванням щодо справедливого суду та європейських стандартів захисту прав людини. У статті досліджуються зміни в цивільному процесуальному законодавстві під час проведення в Україні судової реформи, особлива увага приділяється останнім нормативним змінам на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Аналізуються проблемні та дискусійні питання ефективності цивільного судочинства під час перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, тенденції гармонізації в сучасних умовах національного цивільного процесуального законодавства з міжнародними стандартами. Крім того, розглядаються проблемні питання судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, зокрема узагальнення судової практики цивільного судочинства Верховним Судом як вимога реалізації судової реформи в Україні. Звертається увага щодо додаткового дослідження проблемних питань у визначенні судами нововиявлених обставин як підстави перегляду, кваліфіковане визначення інстанційності суду. З'ясовуються шляхи оптимізації законодавчого врегулювання судового захисту в цивільному процесі, забезпечення конституційного права на судовий захист на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, вдосконалення цивільного процесуального законодавства. Запропоновані конкретні рекомендації щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луспеник Д.Д. На особливу увагу у контексті розгляду питання про відповідність міжнародним стандартам національної системи

перегляду судових рішень та їх ефективності заслуговує питання моделей апеляційного та касаційного перегляду. *Судебно-юридическая газета*. 2019. 1 липня. С. 3–4.

2. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 29.08.2018 р. (по справі № 552/137/15-ц). URL: https://zib.com.ua/135014-vs_nazvav_pidstavi_ptreglyadu

3. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 15.05.2019 р. (по справі № 524/3242/15-ц). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115

4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10.01.2019 р. (по справі № 1321/2658/2012). URL: https://zakononline.com.ua/coart_decisions/show/79161722

5. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27.06.2019 р. (по справі № 541/2460/16-ц). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_27_06_2019_roku_u_spravi_541_2460_16-c

6. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 18.05.2020 р. у справі № 904/8052/16. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vsd_18_05_2020_roku_u_spravi_904_8052_16

7. Ткачук О.С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Харків : Право, 2016. 600 с.

8. Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 67.

9. Amuur v. France, 15 June 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III, p.p. 850-51. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988>

Information about the author:

Ahmach A. M.,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Assistant at the Department of Civil Process
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Pushkinska str., Kharkiv, 61024, Ukraine